

УДК 343 (477)

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗУПИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З НЕВСТАНОВЛЕННЯМ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН

Проаналізовано інститут зупинення кримінального провадження, коли не встановлено особу, яка вчинила злочин. Розглянуто різні точки зору вчених-процесуалістів на доцільність зупинення провадження за вказаною підставою. Зроблено висновок про необхідність використання вказаного інституту в проекті кримінально-процесуального кодексу України.

Ключові слова: зупинення досудового слідства, планування слідчих дій, нерозкриті злочини.

Кожна людина має право на закінчення розслідування в розумні строки. Цей принцип закріплений у міжнародному та національному законодавстві. Так, відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, "... кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку".

І якщо у чинному Кримінально-процесуальному кодексі цей термін згадується тільки у ст. 218 в зв'язку з наданням часу для ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, то у ст. 21 проекту КПК України прямо вказано на те, що "... кожному гарантується справо на справедливий розгляд і вирішення справи в розумні строки".

Зміст поняття "розумний строк" не конкретизовано та є оціночним, тобто вирішується у кожному конкретному випадку індивідуально, враховуючи всі обставини справи.

Однак на практиці під час розслідування кримінальних справ виникають ситуації, за яких зупинення кримінального провадження неминуче. За таких обставин реалізація принципу "розумності строку", а також виконання завдання кримінального судочинства щодо швидкого та повного розкриття злочинів ускладнюється.

Різноманітні аспекти інституту зупинення провадження досліджувались у роботах Б. Г. Алімджанова, Ю. М. Білозерова, І. Ф. Герасимова, Е. Ф. Закірової, М. Є. Ключкової, Г. К. Кожевнікова, М. В. Корольова, О. Р. Михайленка, О. К. Черкасової.

13 квітня 2012 року у другому читанні Верховна Рада прийняла новий КПК України, зареєстрований за № 9700 від 13.01.2012 р. [1]. Новели Кодексу не оминули і підстави зупинення провадження. Таким чином, питання удосконалення законодавства, яке регулює підстави зупинення, є досить актуальними.

Так, відповідно до ст. 280 нового КПК України з підстав для зупинення досудового розслідування виключено ситуацію, коли не встановлено особу, яка вчинила злочин.

Чи є рішення законодавців обґрунтованим або все ж таки було б доцільно зберегти цю підставу для зупинення кримінального провадження?

Серед науковців ставлення до зупинення провадження в зв'язку з невстановленням особи, яка вчинила злочин, неоднозначне. Дискусія з цього приводу ведеться впродовж багатьох років. Так, Б. М. Коврижних та А. К. Гаврилов вважають, що провадження по нерозкритих злочинах повинно продовжуватись у відповідності до закону, а не зупинятися [2, с. 11–12; 3, с. 148]. Заборонити зупинення провадження по злочинах, які становлять підвищену небезпеку для суспільства та держави, пропонує Х. Ж. Кенжаєв [4, с. 43–44].

Схожою є позиція М. Є. Клюкової, яка пропонує розслідувати справу за такою категорією злочинів до спливу строку давності притягнення до кримінальної відповідальності, після цього провадження припиняється [5, с. 19].

Існує і протилежна думка щодо доцільності використання зупинення провадження в зв'язку з невстановленням особи. Так, Г. К. Кожевніков вважає, що виключення цієї підстави для зупинення призведе до нескінченності розслідування та, як наслідок, до порушення прав і законних інтересів громадян [7, с. 68].

Пропонуючи відмовитися від використання вказаної підстави для зупинення провадження, вчені спираються також на історичний досвід розвитку підстав зупинення кримінального переслідування. Так, у ч. 2 ст. 202 КПК РСФСР 1923 року зазначалось, що слідство зупиняється тільки у випадках, коли ним здобуті дані для пред'явлення обвинувачення, якщо такі дані не здобуті — справа не зупинялась, а припинялась (аналогічне положення містилося в Уставі кримінального судочинства 1864 року). У КПК УРСР 1927 року існувала тільки одна підстава для зупинення справи, закріплена у ст. 226: якщо в обвинуваченого після вчинення злочину стався тимчасовий розлад психічної діяльності.

Вказана позиція радянських законодавців представляється такою, що не відповідає нормам закону. Адже у випадку, коли доведено наявності події злочину, та за відсутності особи, яка скоїла злочин, справа закривалась. У зв'язку з цим жодних дій, направлених на розкриття злочину та притягнення винних до кримінальної відповідальності, не проводилось. Таким чином, порушувались права та законні інтереси осіб, яким внаслідок вчинення злочину завдано моральну чи матеріальну шкоду. Допустити не встановлення особи, яка вчинила злочин, як підстави для закриття кримінальної справи до спливу строків давності призведе до необґрунтованого звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які скоїли злочин. На практиці відома величезна кількість випадків, коли розслідування по кримінальній справі було зупинено, а потім відновлено внаслідок встановлення особи, яка вчинила злочин. Таким чином, відновлені справи направлялись до суду ще до спливу строків давності. Так, наприклад, у провадженні слідчого перебувала кримінальна справа, порушена за ч. 3 ст. 185 КК України, за фактом скоєння крадіжки з приватного будинку. Оскільки особу, яка вчинила злочин, не було встановлено — справа була зупинена на підставі п. 3 ст. 206 КПК України. Через місяць на території міста була затримана група осіб, яка впродовж тривалого періоду часу скоювала крадіжки. Під час проведення слідчих дій затримані також показали, що вчинили крадіжку із вказаного приватного будинку. Кримінальна справа була відновлена та разом з іншими епізодами направлена з обвинувальним висновком до суду.

Трапляються випадки, коли по кримінальній справі заочно винесена постанова про притягнення особи в якості обвинуваченого, провадження по справі зупиняється на підставі п. 1 ст. 206 КПК України, оскільки місце перебування обвинуваченого невідоме. Після встановлення місця його знаходження та проведення за його участю слідчих дій виявляється, що особа не причетна до вчинення злочину. Наприклад, у провадженні слідчого ЛОВД на станції Харків перебувала кримінальна справа, порушена за ч. 3 ст. 185 КК України, за фактом скоєння крадіжки магнітофона з приватного будинку, який розташовувався неподалік від залізничного вокзалу. У

ході розслідування під час допиту одного зі свідків останній повідомив, що бачив, як магнітофон з будинку виносив громадянин В. При цьому свідок показав, що знає вказаного громадянина, оскільки той працює на будівництві неподалік від вокзалу та проживає у вагончику, який розташовувався на території будівництва. Так як свідок працював сторожем на вказаному будівництві — він назвав анкетні дані злочинця. Проведеними по справі заходами встановити місце перебування громадянина В. не було можливим, отже, слідчий заочно виніс постанову про притягнення громадянина В. в якості обвинуваченого, оголосив його розшук, а справу зупинив на підставі п. 1 ст. 206 КПК України. Через деякий час громадянин В. був знайдений на території іншої держави та доставлений до слідчого. Після пред'явлення громадянина В. свідкові для впізнання останній повідомив, що бачить дану особу вперше. Як виявилось, деякий час тому у громадянина В. було викрадено паспорт. Злодій жив, використовуючи викрадений ним документ. Таким чином, провадження стосовно громадянина В. закрили в зв'язку з недоведенням пред'явленого обвинувачення, а кримінальну справу, порушену за фактом вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України, зупинили на підставі п. 3 ст. 206 КПК України. Аналогічні ситуації мають місце, коли суд виносить по справі виправдовувальний вирок, адже факт скоєння злочину залишається. Отже, матеріали кримінальної справи повертаються до слідчого відділу, де кримінальне провадження зупиняється на підставі п. 3 ст. 206 КПК України. Таким чином, закриття провадження по справах, де особа злочинця не встановлена, є вкрай неприпустимим.

Слушною є думка Г. П. Хімичевої з цього приводу: "... припинення справи у тих випадках, коли злочин мав місце, але не відома особа, яка його скоїла, є серйозним порушенням закону" [6, с. 187]

Ми підтримуємо думку Г. К. Кожевнікова та вважаємо, що відміна цієї підстави не сприятиме швидкому розкриттю злочинів, а призведе тільки до значного скупчення нерозкритих справ у слідчого та, як наслідок, до тяганини у розслідуванні. Справа не може та не повинна роками перебувати в провадженні, по ній повинно бути прийнято процесуальне рішення. Звичайно, зупинення слідства не є кінцевим рішенням у справі, адже мета кримінального судочинства не досягнута, винні у скоєнні злочину не встановлені. Однак після винесення постанови про зупинення робота над розкриттям злочину не зупиняється, змінюються її методи. Як зазначає І. А. Малютін, "на сьогодні підстава за п. 3 ст. 206 КПК України є вкрай необхідна й важлива, але потребує більш повної й чіткої регламентації" [8, с. 53].

Кількість справ, зупинених на підставі п. 3 ст. 206 КПК України, значно більша у порівнянні з зупиненими за хворобою чи в зв'язку з розшуком обвинуваченого. Так, протягом 2011 року слідчими підрозділами м. Хмельницького прийнято до провадження 2 638 кримінальних справ, з них закінчено провадженням 680 справ. Зупинено провадження по 1 323 справах, з них 32 справи зупинено за п. 1 ст. 206 КПК України, 11 справ за п. 2 ст. 206 КПК України, а решта 1 280 справ зупинено за п. 3 ст. 206 КПК України.

Робота по такій категорії справ більш складна та кропітка. А отже, органу дізнання та слідчим необхідно ставитися до їх розслідування більш виважено, чітко планувати свою роботу.

Важко сперечатися з думкою про те, що слідчий краще працюватиме по справі, яка перебуває в нього в провадженні, ніж по зупиненій. Однак накопичення великої кількості нерозкритих справ пригнічуватиме слідчого, який підсвідомо постійно буде думати про строки, які невпинно зростатимуть. Як наслідок, він буде менш уважно розслідувати решту справ, особа злочинця по яких встановлена і які підлягають відданню до суду.

У літературі висловлювалась пропозиція щодо концентрації всього масиву нерозкритих справ в одного слідчого [6, с. 187]. Ця думка заслуговує на увагу. Адже не таємниця, що деякі слідчі, хоча і є досить старанними та працелюбними,

однак їх професіоналізму та компетенції не вистачає для того, щоб організувати роботу по справах, у яких особа злочинця встановлена. Такі працівники можуть проводити розслідування виключно по нерозкритих злочинах, по яких вони складатимуть плани, направлятимуть необхідні запити, допитають раніше судимих осіб, направлять доручення органу дізнання тощо. Таким чином, інші слідчі зможуть сконцентрувати свою увагу на справах, які потребують якнайшвидшого направлення до суду. У той же час справи, в яких особу злочинця не встановлено, не лежатимуть “мертвим грузом” і зупиняться, коли всі можливі слідчі дії, направлені на встановлення особи, яка вчинила злочин, дійсно проведені. Справа не буде складатися з кількох аркушів з формально проведеними допитами та рапортом оперативного працівника про те, що “... проведеними оперативно-пошуковими заходами встановити особу злочинця не було можливим” (який, до речі, як правило, складає сам слідчий від імені органу дізнання, аби пришвидшити момент зупинення справи по нерозкритому злочину). Слідчі займатимуться виключно справами, по яких особу злочинця не встановлено, відповідатимуть за якість проведеного слідства та не зможуть аргументувати неповноцінне розслідування тим, що їм негайно необхідно було підготувати справу з особою для направлення її до суду.

Крім вищезазначеного, як відмічає М. О. Патів, “... основною причиною незадовільної роботи по зупинених справах про нерозкриті злочини ... є невирішеність багатьох питань кадрового, організаційного, матеріально-технічного забезпечення слідчого апарату” [9, с. 20]. З цим важко не погодитись. Адже відсутність у слідчих підрозділах сучасної комп’ютерної техніки, елементарних канцелярських приладь, офісного паперу зовсім не сприяє якісному розслідуванню.

Необхідно також звернути увагу на недостатнє оперативне супроводження розслідування справ, по яких особу злочинця не встановлено. Як правило, по нетяжких злочинах, злочинах середньої тяжкості, якщо вони не є резонансними, діяльність працівників оперативних підрозділів починається та закінчується виїздом на місце події у складі чергової слідчо-оперативної групи. Оперативний працівник опитує декілька осіб та, якщо розкрити злочин “по гарячим слідах” не вдалося, на цьому оперативне супроводження припиняється. Вирішити проблему взаємодії слідчих та органів дізнання шляхом планування слідчих дій та оперативно-розшукових заходів пропонує М. О. Патів. Він вказує на те, що план, крім загальноприйнятих пунктів щодо версій та строків виконання заходів, повинен містити в собі аналіз виконаної роботи, а також періодичність обміну відомостями з приводу отриманих нових даних, спільне їх обговорення з метою зміни та доповнення плану [9, с. 19]. Взагалі, якби кожен з членів слідчо-оперативної групи якісно виконував свої обов’язки ще до порушення кримінальної справи — під час огляду місця події: слідчий ретельно проводив огляд, експерт добросовісно виявляв сліди на місці злочину, працівник оперативного підрозділу встановлював можливих свідків злочину з метою отримання вихідної інформації про особу злочинця — нерозкритих злочинів було б набагато менше.

Інститут зупинення провадження — це тимчасове припинення процесуальної діяльності. Навіть у щомісячних звітах про роботу органів досудового слідства зупинені справи не вважаються закінченими; їм відведений окремий пункт: “зупинено справ провадженням”. Чинний кримінально-процесуальний кодекс дозволяє поновити процесуальну діяльність, якщо виникне така необхідність. Наприклад, у випадку, коли по зупиненій справі потрібно провести додаткову експертизу.

Відповідно до нового КПК України строк досудового провадження буде відраховуватися з моменту повідомлення особи про підозру у причетності до вчинення кримінального проступку або злочину. Тобто за матеріалами, де особу злочинця не встановлено, строк не спливатиме. Аналогічно і у чинному КПК України в ч. 5 ст. 120 йдеться про те, що перебіг строку слідства в справах, у яких не встановлено особу, яка вчинила злочин, починається з дня встановлення такої особи. Тільки в

дійсності з метою уникнення тяганини слідчий зупиняє кримінальну справу за п. 3 ст. 206 КПК України, якщо з моменту її порушення пройшло два місяці.

Інститут зупинення досудового слідства відсутній у багатьох європейських країнах (Англія, США, Франція, Німеччина та ін.) Це пов'язано з відсутністю у вказаних процесуальних системах обмеженого строку досудового слідства, а отже, немає необхідності в його зупиненні. Що стосується кримінально-процесуального законодавства України, на цей час, коли є чітко визначені строки досудового провадження, нам не обійтись без інституту зупинення досудового слідства, основне значення якого полягає у збереженні строків розслідування, а також економії матеріальних та фізичних ресурсів.

Ліквідація такої підстави для зупинення слідства, як невстановлення особи, яка вчинила злочин, призведе до нескінченності розслідування та накопичення в провадженні слідчого значної кількості справ (матеріалів досудового розслідування) строки по яких затягнуті. При чому зберігатися кримінальні справи будуть не менше 15 років — до моменту закінчення загального перебігу строків давності, після спину якого справи “зариватимуть”. Як наслідок, слідчі із місяця в місяць, із року в рік переписуватимуть номери справ та їх фабули у журналах ведення кримінальних справ. У провадженні слідчого щомісяця буде перебувати величезна кількість справ, по частині з яких розслідування не проводитиметься взагалі. Вказані кримінальні справи будуть також відображатися і у щомісячних звітах про роботу органів досудового слідства як справи, які перебувають у провадженні, створюючи таким чином статистику. Сьогодні відповідно до Інструкції з організації обліку та руху кримінальних справ у слідчих підрозділах і підрозділах дізнання органів внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України № 204 від 26.05.2010 р., інвентаризація з організації обліку та руху кримінальних справ у слідчих проводиться один раз на рік. Кількість зупинених справ минулих років вражає. Так, станом на 14.01.2012 р. кількість справ, зупинених на підставі п. 3 ст. 206 КПК України, у слідчих підрозділах м. Хмельницького з 1997 року складає 16 925 справ. Якщо відбудеться відміна підстави для зупинення слідства, яка вказана у п. 3 ст. 206 КПК України, всі майже 17 000 кримінальних справ щомісячно відображатимуться у звітах. Хоча фактично, слідчі дії по них проводитися не будуть. Як наслідок, вплив вказаних справ спотворюватиме загальнодержавну статистику, яка свідчить про рівень злочинності в Україні.

Таким чином, практику, яка склалася з законодавчого закріплення зупинення слідства внаслідок не встановлення особи, яка вчинила злочин, на нашу думку, слід залишити і в новому КПК України.

Список використаних джерел

1. Проект Кримінально-процесуального кодексу України, зареєстрований за № 9700 від 13.01.2012 р. [Електронний ресурс] Верховна Рада України. — URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=42312.
2. *Коврижных, Б. Н.* Деятельность органов прокуратуры по делам о нераскрытых убийствах [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 717 “Криминалистика” / Б. Н. Коврижных. — Х., 1969. — 21 с.
3. *Гаврилов, А. К.* Раскрытие преступлений на предварительном следствии (правовые и организационные вопросы) [Текст] / А. К. Гаврилов. — Волгоград : НИИРИО ВСП МВД СССР, 1976. — 207 с.
4. *Кенжаев, Х. Ж.* Актуальные проблемы приостановления предварительного следствия [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Кенжаев Хислат Жүраевич. — М., 1995. — 165 л.
5. *Клюкова, М. Е.* Приостановление дела в советском уголовном процессе [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Уголовный процесс и криминалистика” / М. Е. Клюкова. — Казань, 1990. — 22 с.

6. *Химичева, Г. П.* Досудебное производство по уголовным делам (концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности) [Текст] / Г. П. Химичева. — М. : Экзамен, 2003. — 352 с.
7. *Кожевников, Г. К.* Прокурорский надзор за законностью и обоснованностью приостановления предварительного расследования [Текст] : дисс. ... канд. юрид. наук / Кожевников Геннадий Константинович. — Х., 1992. — 210 л.
8. *Малютін, І. А.* Зупинення досудового розслідування [Текст] : [навч.-метод. посіб.] / І. А. Малютін ; за заг. ред. З. Д. Смітійенко. — К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2003. — 140 с.
9. *Патов, Н. А.* Процессуальные и организационные основы производства по делам, приостановленным в связи с неустановлением лица, подлежащего привлечению в качестве обвиняемого [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "Уголовный процесс; криминалистика; теория оперативно-розыскной деятельности" / Н. А. Патов. — М., 1997. — 24 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою кримінального процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 7 від 16 квітня 2012 року)*

Надійшла до редакції 05.05.2012

Кривонос І. С. Целесообразность использования в Уголовном процессуальном кодексе Украины основания для приостановления уголовного производства в связи с неустановлением лица, совершившего преступление

Проанализирован институт приостановления уголовного производства, когда неустановлено лицо, совершившее преступление. Рассмотрены разные точки зрения учёных-процессуалистов на целесообразность приостановления производства по указанному основанию. Сделан вывод о необходимости использования указанного института в проекте уголовно-процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: *приостановление досудебного следствия, планирование следственных действий, нераскрытые преступления.*

Krivosos, I. S. Feasibility of Usage in the Criminal Procedure Code of the Basis for the Suspending of Criminal Proceedings in Connection with the Non-Identification of the Offender

In the article analyzed the institute of suspending criminal proceeding, when offender is unknown. Considered different points of view of scientists about feasibility suspending of production at this base. The author concluded that is necessary to use this institute in the draft of Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: *suspending of pre-trial investigation, planning investigative actions, unsolved crimes.*

